

Keszi Roland – Kiss László – Márkus Marcell

HALLÁSSÉRÜLT FIATALOK ISKOLAI ÉS MUNKAERŐ-PIACI INTEGRÁCIÓJA

A „Hallássérült fiatalok eredményes munkába állítása érdekében szakképzést és pályorientációt segítő középiskolai szolgáltatáscsomag kidolgozása” program keretében a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány megbízásából 2009 folyamán átfogó kutatást végeztünk a hallássérült fiatalok iskolai és munkaerő-piaci integrációjának témakörében.

Az előkészítő munka 2009. májusában indult el, a kutatás három blokkra tagolódott: a hallássérült fiatalok, valamint szüleik körében 2009. szeptember 8. és október 10. között személyes megkereséssel zajló kérdőíves adatfelvétellel került sor. A speciális célcsoport miatt az adatfelvételt mindkét esetben jelnyelvet is ismerő szakemberek végezték, akik előzőleg részletes felkészítést kaptak a kérdőívek struktúrájáról, a kérdései szituációban esetlegesen felmerülő problémák megoldási lehetőségeiről. A szülők és a gyermekek felmérésére Budapesten, valamint két vidéki helyszínen, Egerben és Kaposvárott került sor, összesen 146 hallássérült fiatal és 91 hallássérült gyermekkel rendelkező szülő lekérdezése történt meg. Az alap-populációt a három kistérségben élő, hallássérült gyermekeket nevelő családok adták, a minta természetesen nem reprezentálja az ország hallássérült népességét, a három vizsgált kistérségre vonatkozóan releváns adatok azonban bizonyos mértékben alkalmasak lehetnek általános tendenciák, jellegzetességek feltárására és ábrázolására.

2009. szeptember 9. és október 19. között a hallássérült fiatalok számára szolgáltatást nyújtó intézmények körében online felmérés zajlott, a résztvevő intézmények listáját a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségért Közalapítvány bocsátotta rendelkezésünkre. A felmérés során 218 intézmény számára küldtünk ki kérdőívet, a válaszadási arány 47,3 százalékos volt, az elemzéshez összesen 103 visszaérkezett kérdőívet tudtunk feldolgozni.¹

Hallássérült fiatalok

„A hallássérült gyermekek általános iskolai tanulmányaikat mintegy fele-fele arányban végzik a hallássérültek számára létrehozott speciális intézményekben, illetve integráltan, a többi gyermekkel együtt. Valamennyi speciális intézményben kiemelt szerepet játszik a hangos beszédben történő kommunikáció elsajátíttatása, az önálló szövegértő olvasás és az írásbeli kifejezéshez szükséges képességek kifejlesztése. Az integrált szervezési formában részesülők már fiatal koruktól megszokják a halló társakkal azonos megmérettetést, azokat a tanulási stratégiákat, melyek szükségesek az eredményes előrehaladáshoz nehezített feltételek között is”.²

A fenti megállapításból is kiolvasható, hogy hallássérült fiatalok esetében az integrált, illetve a nem integrált formában történő iskoláztatás egyaránt fel tud vonultatni előnyöket, és ezzel együtt természetesen hátrányokat is. Erre jelen tanulmányunkban adatokkal alátámasztott érveket is felhozunk, kifejezetten a hallássérült fiatalokra nézve. Néhány szakértő a minél fiatalabb korban történő integráció mellett foglal állást; fiatalabb korban zökkenőmentesebb lehet a fogyatékkal élők beilleszkedése, a kisgyermekek ekkor ugyanis a „világ minden egyes elemét természetesként tudják elfogadni, nyitottak a másság mindenféle megnyilvánulásával szemben”.³ Az integrált oktatás természetesen a befogadó iskola, és az integrált oktatásban részt vevő pedagógusok részéről komoly elkötelezettséget kíván, a fogadó iskola minősége, jellege, a csoportok nagysága, a pedagógusok leterheltsége nagyban befolyásolja az integráció sikerességét.⁴ Ehhez társul az a magyar közoktatásra jellemző, nemcsak a hallássérült, de általában véve fogyatékos gyermekek oktatására vonatkozó körülmény, miszerint a közoktatásban dolgozó pedagógusok döntő hányada semmilyen gyógypedagógiai ismerettel nem rendelkezik, amely eleve korlátozza az integrált oktatás hatékonyságát, nemcsak a fogyatékos gyermekek, de – megítélésünk szerint – a többségi, átlagos

¹ Az intézmények internetes felmérését a KrOnLineS, a KROLIFY Vélemény- és Szervezetkutató Intézet Online Survey infrastruktúrája segítségével végeztük.

² Perlusz 2001a:56.

³ Czibere – Tihanyi 2006:13.

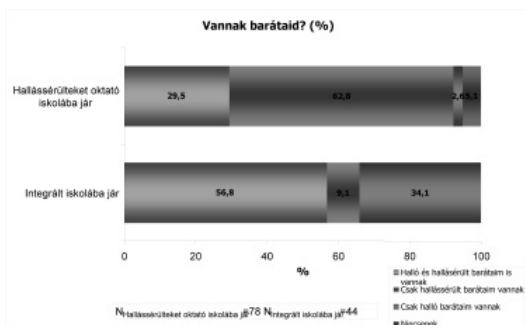
⁴ *Speciális szükséglet vagy fogyatékoság?* Interjú Csányi Yvonne-nal. 2003.

gyermek számára is. Ismételten nyomatékosítjuk, hogy jelen tanulmány keretei között nem kívánunk az integrált oktatással kapcsolatos vitákban állást foglalni, mindössze az adatainkból nyerhető következtetéseket fogalmazzuk meg.

Az iskolai és társas integrációt jelzi a baráti kör, illetve esetünkben speciálisan annak halló és hallássérült barátokra történő megoszlása. Az, hogy a hallássérült fiatalok nem csak más hallássérültekkel barátkoznak, pozitív hatással lehet általános társas, társadalmi integrációjuk sikerességére, míg a hallássérült társakkal való baráti viszony a speciális problémák megoldásában, a hallássérülésből fakadó nehézségek leküzdésében nyújthat plusz segítséget.

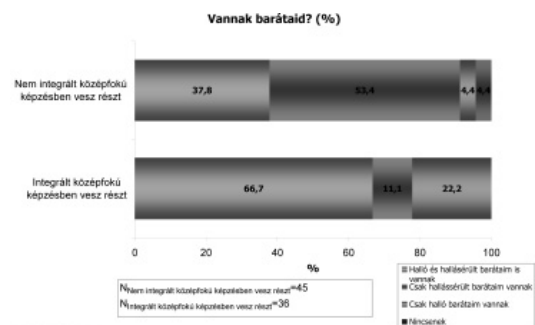
Az 1. ábra mutatja, hogy a csak hallássérülteket oktató iskolába járó fiatalok baráti köre igen nagymértékben más hallássérült fiatalokra szorítkozik, halló barátokkal a nem integrált képzésben részt vevők mindössze alig egyharmada rendelkezik. Az integrált iskolába járó fiatalok esetében lényegében fordított a helyzet: 57 százalékuknak csak halló barátai vannak, más hallássérültekkel ápolat baráti kapcsolatokról a válaszadók kevesebb mint fele, 43 százalékára számolt csak be.

1. ábra: A baráti kör megléte és összetétele (%)

Árnyalja a képet, ha az iskola szintjének dimenzióját is bevonjuk az elemzésbe (2. ábra). Az általános iskolába járó gyermekek esetében az integrált iskolába járók száma sajnos mintánkban rendkívül alacsony, ezért statisztikai szinten alátámasztható megállapításokat erre a csoportra nem tehetünk, a nem integrált iskolába járókra azonban érdemes külön bontást szemügyre venni, míg a középfokú képzésben részt vevőknél a két dimenzió együttes hatása is értékelhető eredményekre vezethet.

2. ábra: Baráti kör megléte és összetétele a középfokú képzésben részt vevőknél iskolatípus szerint (%)

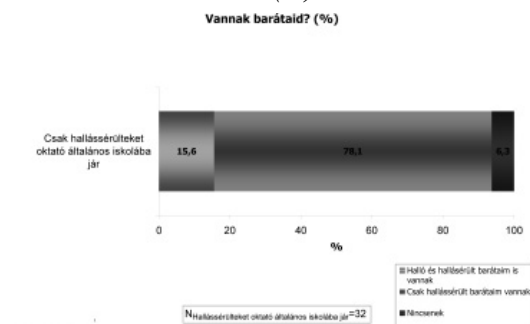

A nem integrált középfokú képzésben részesülő fiatalok baráti körének megoszlása nem sokban tér el a nem integrált iskolába járók teljes mintájától, a halló barátokkal is rendelkezők aránya mindössze 10 százalékkal magasabb. A csak hallássérülteket oktató általános iskolák diákjai körében a legalacsonyabb a halló barátokról beszámoló aránya, a teljes minta egyhatodát sem éri el; a nem integrált módon tanuló hallássérült általános iskolások csoportja az eredmények alapján kifejezetten zártnak, mondhatni már-már izoláltak tűnik; elgondolkodtató, hogy 6 százalékuk semmilyen baráti kapcsolattal nem rendelkezik.

A nem integrált általános iskolai képzésben részesülő gyermekek viszonylagos elzártágát jelzi az is, hogy több mint egyharmaduk (34,4%-uk) egyáltalán nem tölti barátokkal a szabadidejét. Ugyanez az arány a középfokú oktatásban tanulóknál (iskolatípustól függetlenül) már csak mindössze 3–4 százalék.⁵ Egyértelmű, hogy a lényegi hatást az iskola típusa fejt ki; a nem integrált formában tanuló hallássérült fiatalok elsősorban más hallássérültekkel kezdeményeznek baráti viszonyt, a hallókkal való baráti kapcsolatok, vélhetően az ilyen típusú interakciók ritkasága, esetlegesen akár hiánya miatt lényegesen kisebb szerepet játszanak életükben.

⁵ A mintában szereplő kevés integrált általános iskolában tanuló gyermek mindegyike (!) találkozik barátaival a szabadidejében.

3. ábra: Nem integrált általános iskolába járók baráti köre (%)

A baráti körök kapcsán már látható volt, hogy a hallássérült gyermekek/fiatalok meglehetősen zárt csoportot képeznek, amely szociális viszonyait tekintve kifejezetten befelé fordulónak mutatkozik. Egy ilyen csoport esetében az életpálya-építés, a pályorientáció szempontjából különösen fontos, hogy lehetőség szerint minél több segítő eszköz, szolgáltatás eljusson hozzájuk, ezek révén minél pontosabb képet kaphassanak a különféle munkatípusokról, a munkaerő-piaci lehetőségekről.

Vizsgálódásunkat ezen a területen a középfokú képzésben részt vevőkre szűkítve azt látjuk, hogy az általános pályaválasztást segítő szolgáltatásokat az integrált iskolatípusba járók lényegesen nagyobb mértékben veszik igénybe, mint speciális képzésben részt vevő társaik. A pályorientációs tanácsadón történő részvételben talán még nem is annyira feltűnő a két iskolatípus diákjai közötti eltérés, a pályaválasztást segítő nyomtatott kiadványok, honlapok ismeretében azonban már óriási a különbség az integrált iskolába járók javára. Míg ezen csoport kétharmada ismer ilyen kiadványokat, illetve honlapokat, addig a csak hallássérülteket képző iskolába járó fiatalok ugyancsak kétharmada éppen ellenkezőleg: nem ismer hasonlókat. Az adatok alapján úgy tűnik, a speciális képzést nyújtó iskolák elsősorban üzem-, gyárlátogatásokkal igyekeznek elősegíteni diákjaik pályorientációját. Ez az eszköz természetesen szintén rendkívül hasznos lehet, azonban mindenképpen észre kell venni, hogy az individuális választás lehetőségét az előzőekhez képest lényegesen csökkenti – a fiatal azt az üzemegységet, azt a munkatevékenységet ismeri meg, amelyet számára bemutatásra kiválasztottak.

Az individuális döntések a szakmaválasztás során minimális szerepet játszanak. A megkérdezett fiatalok többsége tanári vagy szülői javaslatra

„dönt” egyik vagy másik szakiskola mellett – ez természetesen egy, a külvilág felé meglehetősen zárt csoport esetében nem is meglepő jelenség, viszont mindenképpen felveti az általános társas integráció, az önálló tájékozódási, véleményalkotási és döntési képesség hiányosságainak kérdéseit, és alkalmasint e hiányosságok célirányos pótlásának feladatát.

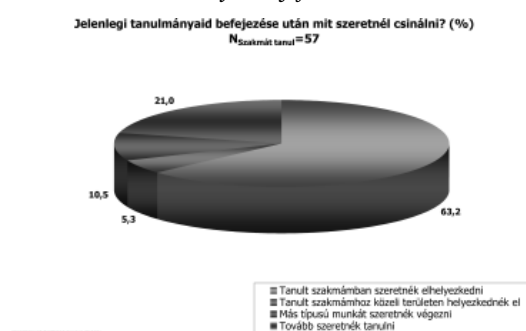
4. ábra: Szakmaválasztás motivációi (%)*

*Az egyes módszereket megjelölők a válaszadók %-ában, több válasz is lehetséges

A jelenleg folytatott tanulmányok befejezését követően a válaszadók kétharmada tanult szakmájában, vagy ahol közel álló munkakörben szeretne elhelyezkedni. Ez az arány jól mutatja a pályaválasztási döntés meghozatalának rendkívüli fontosságát: a csoport kevésbé mobilis, kevésbé innovatív, a pályaválasztás esetükben a szakiskola kiválasztásánál nagyrészt eldöntötté válik; ennek fényében ismét ki kell emelni a személyiség egészséges fejlődése szempontjából elengedhetetlen önálló döntések meghozatalának fontosságát, ami az általános „külvilág felé való nyitást”, a tájékozottság szintjének általános emelését feltételezi.

5. ábra: A tanulmányok befejezése utáni tervek (%)

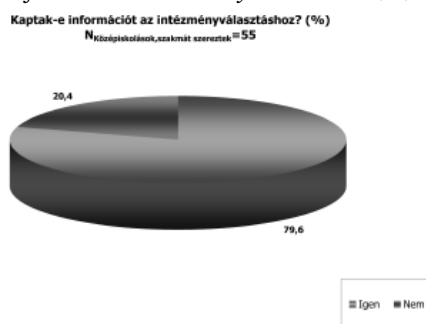
Hallássérült fiatalok szülei

Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk, hogy a hallássérült gyermekek milyen gyakran kerülnek kapcsolatba audiológussal és milyen segédeszközöket használnak, valamint a szülőknél milyen tényezők játszottak szerepet a hallássérült gyermekük oktatási intézményválasztásában. Az intézményválasztással kapcsolatos kérdéseket csak azon szülőknél tettük fel, akiknek gyermeke középiskolás vagy már szakmát szerzett.

Az eredmények azt mutatják, hogy a szülők jelentős részéhez (80 százalékához) eljutnak azok a kulcsfontosságú információk, amelyek gyermekük jövőbeli előmenetelét nagyban meghatározzák, közel egynegyedük azonban ezek hiányában hozza meg döntését.

A jobb tájékoztatás, a hatékonyabb információ-áramlás érdekében több olyan eseményre lehet szükség, ahol a szülők információhoz juthatnak a gyermeküknek megfelelő intézményekről. Erre megfelelő eszköz lehet az intézményi nyílt nap, amelynek keretében lehetővé válik a bemutatkozás, az iskola tevékenységének megismertetése a leendő diákok szüleivel. Döntő fontosságú természetesen az is, hogy az egyes nyílt napokról való tájékoztatás a hallássérült szülők lehető legszélesebb köréhez eljusson.

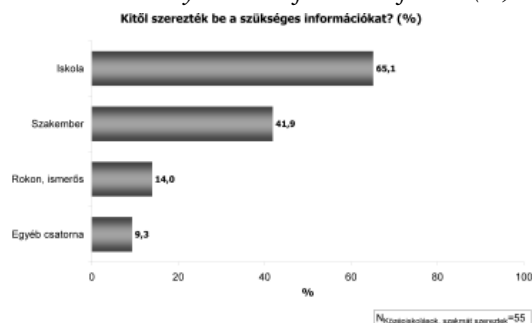
6.ábra: Információ az intézményválasztáshoz (%)

Az intézményválasztáshoz szükséges információkat a szülők több csatornán keresztül szerzik be. A legfontosabb információforrást maga az iskola jelenti, de a szakemberek is komoly szerepet játszanak a tájékoztatásban; a rokon, ismerős mint információforrás a megkérdezett szülők mindössze 14 százalékánál jön szóba, de a szülők közel 10 százaléka egyéb csatornákon – például hallássérülteknek rendezett esteken – is igyekszik információt gyűjteni a leendő

intézményről. Az iskolák és a leendő szülők kapcsolatainak intenzívebbé tétele ezen adatok alapján is az egyik legfontosabb feladatnak tűnik.

7.ábra: Intézményről való információk forrása (%)*

*Több válasz is lehetséges

Láthattuk, hogy a szülői döntések rendkívül erősen befolyásolják a hallássérült fiatalok iskolai és szakmaválasztását. A hallássérültek által tipikusan választható szakmák körének ismerete tehát a szülők számára is döntő fontosságú. Eredményeink azt mutatják, hogy ezen a téren komoly hiányosságok jelentkeznek: a válaszadó szülők mindössze fele van tisztában a hallássérültek által választható szakmákkal, tehát minden második válaszadó nincs azon lényeges információk birtokában, amelyek gyermeke jövőbeli egzisztenciájának felépítéséhez szükségesek. A választható szakmák köréről való tájékozottságot vizsgáltuk település, iskolai státusz valamint a hallássérülés mértéke szerinti bontásban, azonban statisztikailag releváns összefüggést nem regisztráltunk.

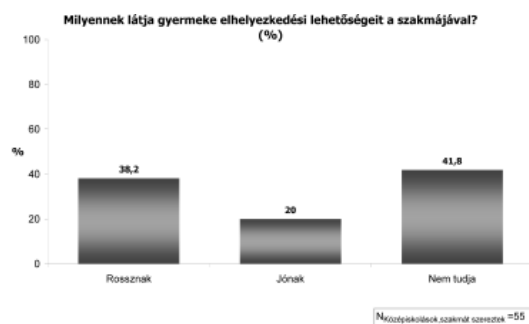
8.ábra: Választható szakmák körének ismerete (%)

A tanulás és tájékoztatás mellett azt is vizsgáltuk, miként látják a szülők gyermekük elhelyezkedési lehetőségeit. Az adatokból az körvonalazódik, hogy a középiskolába járó és a már szakmát szerzett gyermekek szüleinek körében egyaránt meglehető-

sen nagy a bizonytalanság. A válaszadók közel fele nem tudta megítélni gyermeke elhelyezkedési lehetőségeit, jónak mindössze 20 százalék ítélte meg azt, míg közel 40 százalékuk kifejezetten szkeptikus a kérdésben. Az elhelyezkedési kilátások megítélésében sem a település típusát, sem a hallássérülés mértékét tekintve nem találtunk szignifikáns eltéréseket. Megpróbáltuk azt is feltérképezni, hogy az elhelyezkedési kilátások összefüggésben vannak-e a választott szakma megítélésével, de ebben a vonatkozásban sem találtunk releváns összefüggést; a munkaerő-piaci esélyek megítélése láthatóan független a szakmával kapcsolatos általános képtől.

9. ábra: Szakmával való elhelyezkedési kilátások (%)

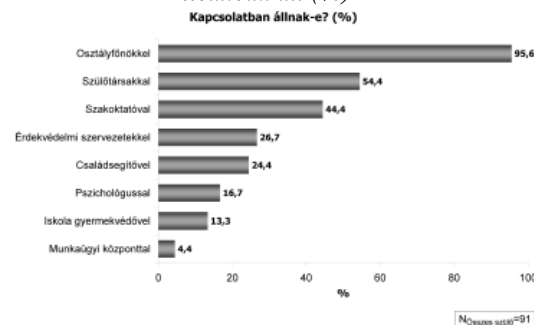
A szakmát szerzett gyermek szülei pesszisztábbak gyermekük saját tanult szakmájában történő elhelyezkedésével kapcsolatban, mint a középiskolába járó gyermekek szülei. Elgondolkodtató az is, hogy a középiskolába járó gyermekek szüleinek majdnem fele nem tudja megítélni annak majdani elhelyezkedési lehetőségeit. A munkaerő-piaci lehetőségekről való tájékoztatás fontos elemét kellene képezze az iskolák pályaaorientációs tevékenységének. A munkáltatókkal való kapcsolatok szorosabbra fűzése, gyakorlati együttműködések kialakítása, a munkáltatók bevonása a tájékoztatásba, a tőlük származó információk széles körben történő nyilvánosságra hozatala nagyban javíthatja a hallássérült fiatalok szüleinek tájékozódását, ezáltal pedig hosszú távon pozitív hatással lehet a fiatalok munkaerő-piaci esélyeire, integrációjára.

10. ábra: Szakmával való elhelyezkedési kilátások iskolai státusz szerint (%)

A tájékozódás szempontjából is döntő fontosságú azon szakemberek köre, akikkel a hallássérült gyermekek szülei kapcsolatban állnak, akiktől többé-kevésbé folyamatosan visszajelzéseket kaphatnak gyermekük előmeneteléről, fejlődéséről, esetlegesen az ezekkel kapcsolatos problémákról. A megkérdezett szülők 95 százaléka szokott találkozni gyermeke osztályfőnökével, több mint 50 százalékuk kapcsolatot tart sorstárs szülőkkel is. A szülők számára láthatóan fontos, hogy visszajelzést kapjanak gyermekük iskolai teljesítményéről. Családsegítővel, pszichológussal ugyanakkor a szülők kevesebb mint negyede szokott rendszeresen találkozni, ugyanilyen alacsony az érdekvédelmi szervezetekkel kapcsolatban álló szülők aránya is.

11. ábra: Személyek, intézmények akikkel a szülő kapcsolatban áll (%)*

*Több válasz is lehetséges

Hallássérült fiatalokkal kapcsolatban álló intézmények

Ebben a fejezetben a hallássérült fiatalokkal kapcsolatban álló intézményeket vesszük górcső alá. A megkeresett intézmények eltérő profilúak voltak, ezért a kérdőív alapvetően kétféle kérdést tartalma-

zott. A kérdések egyik felét minden intézménynek feltettük, a másik felét pedig csak az adott szolgáltatást nyújtó intézményektől kérdeztük meg. Az intézmények által nyújtott szolgáltatások alapján az alábbi 5 csoportba osztottuk a szervezeteket:

kizárólag 18 év feletti ügyfele van. Erre utal az is, hogy az intézményeknél átlagosan 13,3 százalékos a 14 évnél fiatalabbak, 18,4 százalékos a 14-18 év közöttiek, és 68,4 százalékos a 18 évesnél idősebb kliensek aránya.

1. táblázat: *Intézmények csoportosítása az által nyújtott szolgáltatások alapján*

Csoport	Szolgáltatások	Példa intézmények
Oktatás/képzés	óvoda, általános iskolai, középiskolai és szakiskolai oktatás, szakképzés	Benedek Elek Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola és EGYMI; Építőipari, Faipari Szakképző Iskola és Kollégium
Munkaerő-piaci szolgáltatások	foglalkoztatás nyílt munkaerőpiacon, foglalkoztatás alternatív munkaerőpiacon, munkaközvetítés	Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ, Szimbiozis a Harmonikus Együtt-létért Alapítvány
Tanácsadás	pályatanácsadás, pszichológiai tanácsadás, mentálhigiéniai tanácsadás	Motiváció Alapítvány, Közép-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ
Egészségügyi szolgáltatások	audiológia, fül-orr-gégészet, hallókészülékek forgalmazása	Fővárosi Szent János Kórház, H-ear Kft.
Szociális szolgáltatások	szociális ellátás, családsegítés, mentori szolgáltatás	Óbudai Családi Tanácsadó és Gyermekvédelmi Központ, Platán Szociális Alapszolgálati Központ
Tolmács-szolgálat	tolmács-szolgálat	Korner Jeltolmács Központ, SINOSZ Somogy Megyei Szervezete

Az intézmények által nyújtott szolgáltatásokat tekintve a válaszadók fele tud vagy tudna tanácsadást, 37 százalékos pedig szociális szolgáltatást nyújtani hallássérült fiatalok számára. A mintánkba legkisebb arányban olyan szervezetek kerültek, amelyek egészségügyi szolgáltatást képesek biztosítani, ők képezik a válaszadó cégek egytizedét.

Az intézmények átlagos ügyfélszámát a szervezet által nyújtott szolgáltatás szerint vizsgálva megállapítható, hogy a legszélesebb ügyfélkörrel az egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények rendelkeznek,⁶ átlagosan a legkevesebb fiatal hallássérült kliense pedig a munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtó szervezeteknek van.

12. ábra: *Az intézmények megoszlása az általuk nyújtott szolgáltatások szerint (%)*

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a mintánkba került intézmények célcsoportját inkább a 18 évesnél idősebb hallássérültek jelentik, hiszen míg a hallássérült ügyféllel rendelkező intézmények 62,1 százalékának egyáltalán nincs 14 évnél fiatalabb kliense, addig a válaszadók 48,5 százalékának

2. táblázat: *Az intézmények átlagos ügyfélszáma*

Szolgáltatás	Hány hallássérült ügyfele van az intézménynek?	
	átlag	szórás
Egészségügyi szolgáltatások	1265	1905,8
Tanácsadás	374	1072,1
Oktatás/képzés	233	673,5
Szociális szolgáltatások	127	372,3
Tolmács-szolgálat	100	155,7
Munkaerő-piaci szolgáltatások	32	62,2

⁶ Ez minden bizonnyal a kiterjedt ügyfélbázissal rendelkező hallókészülékeket forgalmazó cégek miatt van.

Munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtó intézmények jellemzői

A munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtó cégek leggyakrabban tanácsadást biztosítanak, sajnos munkaviszonyban történő foglalkoztatást csak kevés intézmény tud ajánlani hallássérült fiatalok számára.

13. ábra: *Munkaerő-piaci szolgáltatások (%)*

A hallássérült fiatalok foglalkoztatásával járó nehézségektől leginkább a munkaadókat teszik felelőssé a megkérdezettek, viszont örömteli, hogy a leggyakrabban problémának nem a befogadó munkahelyek előítéleteit, hanem azok felkészületlenségét és a megfelelő munkakörök hiányát tekintették, vagyis a hallássérült fiatalok foglalkoztatásának inkább strukturális, mintsem attitűdbeli akadályai vannak. A hallássérült fiatalokat foglalkoztatni kívánó cégek számára pedig jelzés lehet, hogy egyetlen válaszadó sem nevezte meg a hallássérült fiatalok motiválatlanságát, mint a foglalkoztatással járó problémát.

14. ábra: *A hallássérült fiatalok foglalkoztatása kapcsán felmerülő leggyakoribb problémák (%)*

Egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények jellemzői

A mintába került intézmények közül mindössze 11 nyújt egészségügyi szolgáltatást hallássérült

fiatalok számára. A 11 szervezetből 7 foglalkozik hallókészülékek forgalmazásával, 5 intézménynél van fül-orr-gégészeti szakrendelés, 1–1 pedig hallás-rehabilitációt, illetve szurdopedagógiai szolgáltatást nyújt. A következő táblázat azt mutatja be, hogy a különböző korosztályok tagjai milyen problémákkal keresik fel leggyakrabban az egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézményeket.

A táblázat alapján megállapítható, hogy a korosztálytól független problémák (hallásvizsgálat, halláscsökkenés/halláskárosodás, hallókészülék rendelés és -ellátás) mellett léteznek az adott korosztályokra jellemző problémák is. A legfiatalabbak körében specifikus probléma a hallásfejlesztés és beszédindítás, a középső korcsoportban a tanulási nehézségek, a legidősebbek körében pedig a pályaválasztási kérdések.

A pályaválasztással kapcsolatban megjegyezzük, hogy az intézmények többsége a fiatal hallássérültek pályaválasztása kapcsán ki szokta kérni audiológus véleményét is, valamint azt, hogy a hallássérült fiatalok a pályaválasztás vagy a munkába állás idején legtöbb esetben speciális eszközöket is igényelnek.

3. táblázat: *Az egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények ügyfeleinek leggyakoribb megoszlása korcsoportok szerint*

Korcsoport	Leggyakoribb problémák
14 év alatt	a hallásállapot fölmérése, javítása; halláscsökkenés, halláskárosodás; hallásfejlesztés, beszédindítás; hallókészülék rendelés
14-18 év között	hallásvizsgálat; halláscsökkenés, halláskárosodás; készülékellátás; tanulási problémák
18 év felett	halláscsökkenés; hallókészülék rendelés; hallásvizsgálat; pályaválasztási kérdések

Ezután a saját intézményükön túlmutatóan kérdeztük a szervezeteket, hogy szerintük hiányoznak-e olyan szolgáltatások, amelyek segíthetnék a hallássérült fiatalok munkaerő-piaci integrációját. A válaszadó intézmények 63 százaléka (50 intézmény) hiányol valamilyen szolgáltatást, a leggyakrabban említett kategóriákat a következő táblázat tartalmazza:

4. táblázat: *Hiányolt szolgáltatások*

Kategória	Példa válaszok	Említések száma
Munkaerő-piaci szolgáltatások	<ul style="list-style-type: none"> - foglalkoztatás - akadálymentesített munkahelyek - munkahelyi beilleszkedésüket segítő szolgáltatások - munkahelyteremtés - megfelelő munkahelyek biztosítása - személyre szabott munkaerő-piaci szolgáltatások 	9
Tolmács-szolgálat	<ul style="list-style-type: none"> - jeltolmács szolgáltatás - jeltolmácsok elérhetőségének címlistája 	8
Információnyújtás, információterjesztés	<ul style="list-style-type: none"> - munkáltatók felkészítése a foglalkoztatásukra - munkaadók tájékoztatása - öbb információ nyilvános helyeken 	6
Tanácsadás, mentori szolgáltatás	<ul style="list-style-type: none"> - mentorhálózat - jogi tanácsadás - szociális tanácsadás - pályaválasztási tanácsadás 	6
Képzés	<ul style="list-style-type: none"> - piacorientált szakképzés - képzési lehetőségek - szakképzési lehetőségek 	4
Együttműködés más intézményekkel	<ul style="list-style-type: none"> - együttműködés a munkaügyi hivatalokkal - együttműködés a szociális és a munkaügyi ellátórendszer között 	2
Nem tudja		3

A válaszadók természetes módon elsősorban munkaerő-piaci szolgáltatásokat hiányolnak, ezen belül is leginkább foglalkoztatási lehetőségekre, munkakeresési segítségre, munkaalkalmassági vizsgálatokra, a fiatalok munkába állását megkönnyítő való felkészítésekre, valamint a munkahelyi beilleszkedésüket segítő szolgáltatásokra lenne szükség. Emellett nagyon sokan említették a tolmács-szolgálatot, ami egyéb, a munkaerő-piacon kívüli terüle-

teken is elősegítené a hallássérült fiatalok igényeinek minél magasabb szintű kielégítését.

Végezetül szintén nyílt kérdés segítségével arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezettek szerint hogyan lehetne javítani a hallássérült fiatalok munkaerő-piaci esélyeit. A leggyakoribb válaszokat az 5. táblázat tartalmazza.

5. táblázat: *A hallássérült fiatalok munkaerő-piaci esélyeinek növelésére szolgáló eszközök*

Kategória	Példa válaszok	Említések száma
(Akadálymentes) munkahelyteremtés	<ul style="list-style-type: none"> - munkahelyteremtésekkel - akadálymentes munkahelyekkel - speciális munkakörök kialakítása a munkahelyeken - minél több munkalehetőség - számukra megfelelő munkahelyek teremtésében - védett munkahelyek - több olyan munkahely teremtésével, ahol hallássérülteket foglalkoztatnak 	25
Képzés	<ul style="list-style-type: none"> - több piacképes szakképzettséget nyújtó képzési lehetőség - megfelelő szakképzettség megszerzésével - szakirányú képzésük megoldása - képzésekkel, átképzésekkel - többek között azzal, ha képességeiknek és adottságaiknak megfelelő szintű képzésben vesznek részt - piacképes szakmák oktatása 	14
Információnyújtás, információterjesztés	<ul style="list-style-type: none"> - társadalmi felvilágosítással - megfelelő és alapos tájékoztatással - egyéni tájékoztatás - nagyobb propagandával - erőteljesebb, hatékonyabb marketing - ismeretanyaga hallássérültségről, a sajátosságokról, az egyéni szükségletekről 	8
Társadalmi befogadás elősegítése	<ul style="list-style-type: none"> - az esélyegyenlőség erősítésével - a társadalmi elfogadás erősítésével - elfogadás egymással szemben a munkahelyeken - szemléletformálás - a társadalmi szemlélet formálásával, ami központi kérdés - jobb elfogadás a munkáltatók részéről - munkáltatók fogadókészségének növelésével 	8
Nem tudja		11

A hallássérült fiatalok munkaerő-piaci beilleszkedését elősegítő eszközök között leginkább az akadálymentes, képességeiknek megfelelő munkahelyek kialakítását nevezték meg a válaszadók. A hallássérült fiatalok foglalkoztatását sok megkérdőzött pályázatokkal, támogatásokkal és járulékkedvezményekkel ösztönöznék. A válaszadók szerint a hallássérült fiatalok munkaerő-piaci integrációját az is segítené, ha a fiatalok a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzettséggel rendelkeznének. Ugyanakkor ezek a módszerek nem lehetnek sikeresek önmagukban, a hallássérültekkel kapcsolatos munkahelyi és társadalmi attitűdök megváltozása nélkül. Az egyik intézményi válaszadó mindezeket így fogalmazta meg: „Fontos, hogy ne csak a hallássérült legyen felkészítve és felkészülve a nyílt munkaerő-piacon való eredményes szereplésre és foglalkozta-

tásba jutásra, hanem az is, hogy a munkaerő-piac is kész legyen a hallássérültekkel való munkára és kommunikációra”.

Összefoglalás

Felmérésünk során három célcsoportban – a hallássérült fiatalok, a hallássérült fiatalok szülei, valamint a velük kapcsolatban álló intézmények – körében vizsgáltuk a fogyatékkal élő fiatal célcsoport szociális, iskolai és munkaerő-piaci integrációjának alapvető kérdéseit. A három rész kutatás eredményei jelentős mértékben összecsengenek, a szerzett tapasztalatok alapján néhány egészen markáns problémakör vázolható fel:

- a hallássérült fiatalok társas integrációja, különösen a halló kortárs-csoportok vonatkozásában nem kielégítő;
- a hallássérült gyermekek egy jelentős csoportja komoly iskolai problémákkal szembesül, az iskolák teljesítménye a speciális igények kielégítésében elmarad a kívánatostól;
- a hallássérült fiatalok és szüleik pályaválasztással, munkaerő-piacca kapcsolatos információi hiányosak, a tájékoztatásban, orientálásban az iskola szerepe lenne a döntő, viszont ezt a feladatot nem tudja teljes mértékben betölteni;
- a hallássérültek munkaerő-piaci beilleszkedése, elhelyezkedése elsősorban a tanult szakmájuknak megfelelő munkakörök hiánya miatt nehézkes.

Az iskolai és társas beilleszkedéssel kapcsolatos adatok az integrált és a nem integrált típusú képzésben tanuló fiatalok körében több szempontból is komoly különbségeket mutattak. A hallássérült fiatalok általában is egy meglehetősen zárt, a külvilággal, a „hallókkal” korlátozott mértékben érintkező csoportot alkotnak, ez a viszonylagos elzártság különösen a nem integrált képzésben részt vevők esetében jelentkezik. Az elzártság az általános tájékozódás, és ennek kapcsán a pályaválasztás kapcsán is érezhető hatást fejt ki. A pályaválasztási döntések meghozatalában kevés önállóságot mutat a csoport, pályaválasztási döntését elsősorban szülői vagy tanári útmutatások, javaslatok alapján hozza meg. A szakma- illetve munkahelyválasztás során az individuális szempontok – különösen a végig integrált képzésekben résztvevőknél kifejezetten háttérbe szorulnak.

A hallássérült fiatalok csoportjának társadalmi integrációja szempontjából mindenképpen érdemes lenne elgondolkodni a „külvilág” felé való nyitás elősegítésén; legyen szó akár a mindennapi társas interakciókban részt vevők körének bővítéséről, akár az általános tájékozódási lehetőségek megteremtéséről, illetve – mert természetesen ezt az aspektust sem szabad figyelmen kívül hagyni – az alapvető tájékozódási és nyitási igények felkeltéséről. A munkaerőpiac átalakulási folyamatai napjainkban egyre inkább nélkülözhetetlenné teszik azokat a kompetenciákat, „skill”-eket, amelyek a változás gyors követéséhez, az innovatív gondolkodáshoz, a tájékozódási és döntéshozási képességhez, általában véve a „nyitottsághoz” kapcsolódnak.

A szülők az imént vázolt elzártságból fakadóan is döntő szerepet játszanak a gyermekek iskola- és pályaválasztásában; az ehhez szükséges információkat elsődlegesen az iskoláktól szerzik be, általános tájékozottságuk azonban semmiképpen sem nevezhető kielégítőnek. A pályorientációs szakemberek szerepe e téren egészen csekély, ezen a helyzeten a tanácsadások propagálásával, a szolgáltatások igénybevételei lehetőségének minél szélesebb körben való tudatosításával mindenképpen javítani kellene. Jelentős részük sem a gyermek jövőbeli képző intézményéről, sem leendő szakmájáról nem rendelkezik elegendő információval; gyermekeik majdani elhelyezkedési lehetőségeit illetően mintegy 40 százalékuk pesszimistán nyilatkozik – ez az arány a már szakmát szerzett fiatalok szüleinél még ennél is lényegesen magasabb. Elgondolkodtató az a tény is, hogy a középiskolás gyermekek szüleinek közel fele nem tudja megítélni gyermeke elhelyezkedési esélyeit. A munkaerő-piaci lehetőségekről való tájékoztatás fontos elemét kellene, hogy képezze az iskolák pályorientációs tevékenységének. A munkáltatókkal való kapcsolatok szorosabbra fűzése, gyakorlati együttműködések kialakítása, a munkáltatók bevonása a tájékoztatásba, a tőlük származó információk széles körben történő nyilvánosságra hozatala nagyban javíthatja a hallássérült fiatalok szüleinek tájékozódását, ezáltal pedig javíthatja a fiatalok majdani munkaerő-piaci esélyeit.

A különféle hallássérülteket segítő szolgáltató intézményekkel, szervezetekkel ápoltságok intenzitása sok kívánnivalót hagy maga után – ez különösen a főváros vonatkozásában igaz. A segítő szervezetek működésében a megkérdozett szülők leginkább az információszolgáltatás hiányosságait és az általános kapcsolattartás színvonalát kifogásolják. A hallássérültekkel kapcsolatban álló szolgáltató intézmények egyes csoportjait vizsgálva a legkedvezőbb viszonyokat az egészségügyi intézményeknél tapasztalhattuk – ők rendelkeznek a legnagyobb ügyfélkörrel, és részben természetesen ennek következtében is ők a leginkább tájékozottak a speciális igényeket illetően. A legrosszabb helyzetben a munkaerő-piaci szolgáltatást nyújtó szervezetek vannak, elsősorban amiatt, hogy rendkívül kevés partnerszervezettel, más típusú szolgáltatást nyújtó (pl. oktatási, szociális, általános tanácsadó) intézménnyel tudnak együttműködni.

A hallássérült fiatalok foglalkoztatásával járó nehézségekről leginkább a munkaadókat teszik fe-

lelőssé a megkérdozettek, viszont örömteli, hogy a leggyakrabban problémának nem a befogadó munkahelyek előítéleteit, hanem azok felkészületlenségét és a megfelelő munkakörök hiányát tekintették, vagyis a hallássérült fiatalok foglalkoztatásának inkább strukturális, mintsem attitűdbeli akadályai vannak. Ugyancsak figyelemre méltó a munkaadók oldaláról érkező azon vélemény is, miszerint a hallássérült fiatalok munkahelyi motiváltsága kifejezetten jó, beilleszkedésük elsősorban a technikai feltételek (pl. akadálymentesítés) hiányosságai, illetve – ahogy az előzőekben is említettük – a megfelelő munkakörök hiánya miatt szenved csorbát.

Munkánk során több olyan kérdés is felszínre került, amit jelen kutatási programunkba nem tudunk már beilleszteni. E kérdések részletes jövőbeli vizsgálata komoly hozadékkal járhat, az eredmények hozzájárulhatnak a hallássérültek integrációs folyamatainak segítéséhez, a problémák és a megoldási lehetőségek jobb megismeréséhez.

Absztrakt

Felmérésünk során három célcsoportban – a hallássérült fiatalok, a hallássérült fiatalok szülei, valamint a velük kapcsolatban álló intézmények – körében vizsgáltuk a fogyatékkal élő fiatal célcsoport szociális, iskolai és munkaerő-piaci integrációjának alapvető kérdéseit. Az eredményekből kitűnik, hogy az iskolai és társas beilleszkedés az integrált és a nem integrált típusú képzésben tanuló fiatalok körében több szempontból is komoly különbségeket mutatott. Az elemzés második lényeges megállapítása, hogy a hallássérült fiatalok és szülei pályaválasztással, munkaerő-piaci kapcsolatos információi hiányosak, a tájékoztatásban, orientálásban az iskola szerepe lenne a döntő, viszont ezt a feladatot nem tudja teljes mértékben betölteni. A különféle hallássérülteket segítő szolgáltató intézményekkel, szervezetekkel ápolt kapcsolatok intenzitása sok kívánnivalót hagy maga után.

Abstract

In this research project the core questions of the social, educational and labor market situation of the hearing impaired students were examined regarding the following three segments: disabled students, the parents of disabled students and the institutions connected with them. According to the results, the social integration of the students shows high differences between integrated and non-integrated schools. The parents and the disabled students have lack of information regarding the labor market and career orientation. Educational institutions do not give enough information on these. The relationship between the disabled students, their parents and the service organizations has low intensity.

Irodalom

Czibere Csilla – Tihanyi Gabriella 2006

Inkluzív nevelés. Ajánlások súlyos hallássérült gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez. Budapest, SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht.

Perlusz Andrea 2001a

Hallássérült hallgatók a magyar felsőoktatásban. In Csányi Yvonne: *Fogyatékos Hallgatók a Felsőoktatásban: útmutató.* Budapest: ELTE Bárzsi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar.

Speciális szükséglet vagy fogyatékoság? A befogadó pedagógia helye a magyar közoktatásban. Interjú Csányi Yvonne-nal, készítette Földes Petra. *Új Pedagógiai Szemle*, 2003. január.